

בתי-ספר בניהול עצמי

ממצאים מתוך מיצ"ב
תשס"ג - תשס"ד

מדינת ישראל
משרד החינוך התרבות והספורט
לשכת המנהלת הכללית
אגף הערכה ומדידה

ירושלים, תשס"ה

כותבי הדו"ח

ד"ר אילת גלעד, אגף הערכה ומדידה
מר מוטי אסולין, יועץ מחקר ומתודולוגיה
ד"ר גילי שילד, מנהלת אגף הערכה ומדידה

לוח 1: רשויות בניהול עצמי לפי שנת הצטרפות

שנה	רשות	סה"כ הספר ברשות	סה"כ בתי-ספר יהודים	סה"כ בתי-ספר ערבים
1997	ירושלים	99	70	29
1999	קרית מלאכי קרית שמונה חיפה	8 7 44	8 7 40	4
2000	יקנעם עילית נתיבות בית דגן מג'אר ירוחם מגדל העמק רהט מכבים-רעות דימונה קרית טבעון ערד אילת קרית גת אלפי מנשה תל אביב-יפו גבעתיים קרית אתא אשקלון נס ציונה נצרת קרית מוצקין זכרון יעקב בנימינה הגליל העליון עמק יזרעאל מגידו חוף הכרמל יואב	5 6 2 4 2 6 13 3 10 5 6 9 14 1 59 8 10 21 7 12 7 4 2 6 10 3 6 1 36 9 15 32 9 27 40 26 12 41	5 6 2 4 2 6 13 3 10 5 6 9 14 1 59 8 10 21 7 12 7 4 2 6 10 3 6 1 36 9 15 32 9 27 40 26 12 41	4 13 4 12 1 1
2001	אשדוד יבנה הרצליה נתניה פרדס חנה-כרכור פתח תקוה ראשון לציון רמת גן רעננה באר שבע	36 9 15 32 9 27 40 26 12 41	36 9 15 32 9 27 40 26 12 41	
2003	סביון כרמיאל חולון	1 10 25	1 10 25	

ניהול עצמי – אוכלוסית בתי-הספר

בשנת 1997 הצטרפו לניהול העצמי 99 בתי-ספר ברשות אחת: ירושלים. בשנת 1999 הצטרפו שלוש רשויות: חיפה עם 44 בתי-ספר, קרית שמונה עם 7 בתי-ספר, וקרית מלאכי עם 8 בתי-ספר. בשנת 2000 הצטרפו 243 בתי-ספר ב-28 רשויות, בין הגדולות בהן: תל אביב-יפו, אשקלון, קרית גת, רהט ונצרת. בשנת 2001 הצטרפו 247 בתי-ספר נוספים ב-10 רשויות, ביניהן אשדוד, באר שבע, נתניה, פתח תקוה וראשון לציון. בשנת 2003 הצטרפו חולון, סביון וכרמיאל, עם 36 בתי-ספר סה"כ. בסה"כ יש כיום 684 בתי-ספר בניהול העצמי. רשימת הרשויות המלאה לפי שנת הצטרפות מובאת בלוח 1.

כמחצית מבתי-הספר שהצטרפו בשנה הראשונה היו בתי-ספר מבוססים, וכך גם בשנת 2003. ביתר השנים הצטרפו בין 30%-ל-40% בתי-ספר מבוססים ושיעור בתי-הספר הלא מבוססים גדל. התפלגות בתי-הספר לפי מדד הטיפוח ולפי שנת הצטרפות לתכנית מופיעים בלוח 2.

שיעור בתי-הספר בניהול עצמי שונה במגזר היהודי והלא-יהודי, כפי שניתן לראות בלוח 3. בעוד המגזר היהודי כולל 78% מאוכלוסיית בתי-הספר הכללית, 94% מבתי-הספר בניהול עצמי הם בתי-ספר יהודים. המגזר הערבי מקיף 22% מאוכלוסיית בתי-הספר הכללית, אך רק 6% מבתי-הספר בניהול עצמי הם בתי-ספר ערבים.

הדו"ח הנוכחי משווה בין בתי-ספר בניהול עצמי לבין בתי-ספר בניהול רגיל. הוא מתייחס ל-637 בתי-ספר בניהול עצמי בחינוך היסודי בלבד,

לוח 2: עשירון טיפוח ממוצע ואחוז בתי-ספר בכל רמת טיפוח לפי שנת הצטרפות לתוכנית

שנת הצטרפות	עשירון טיפוח ממוצע	אחוז בתי"ס מבוססים	אחוז בתי"ס בדרגת ביניים	אחוז בתי"ס לא מבוססים	סה"כ
1997	5.0	51%	22%	27%	100%
1999	6.2	36%	20%	44%	100%
2000	5.4	41%	26%	33%	100%
2001	5.7	38%	29%	33%	100%
2003	4.9	47%	33%	20%	100%

לוח 3: התפלגות בתי-ספר בניהול עצמי בהשוואה להתפלגות סך כל בתי-הספר לפי מגזר

מגזר	בתי"ס בניהול עצמי	כלל בתי"ס היסודיים
יהודי	94%	78%
ערבי	6%	22%
סה"כ	100%	100%

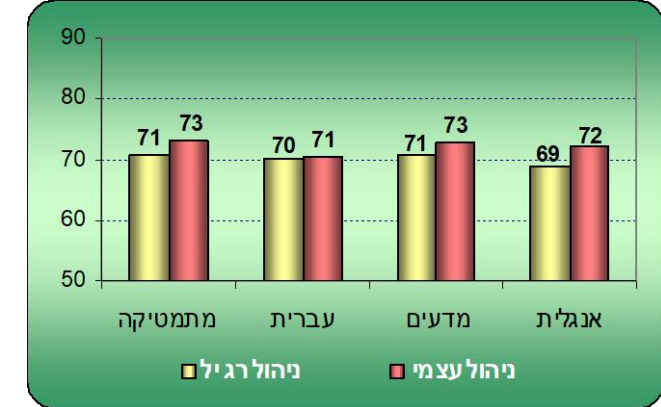
שהשתתפו במיצ"ב בתשס"ג או בתשס"ד. ב-47 בתי-ספר נוספים בניהול עצמי לא היו בשנים אלו דרגות כיתה המשתתפות במיצ"ב.

יש לציין, כי המיצ"ב מופעל בכל שנה במחצית מבתי-הספר בארץ. הבדיקה המוצגת להלן מבוססת אם כן על כל אוכלוסית בתי-הספר היסודיים בארץ.

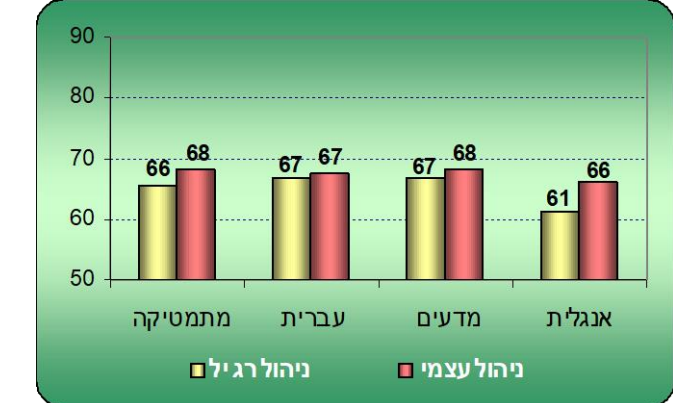
בשנת תשס"ג השתתפו במיצ"ב 315 בתי-ספר בניהול עצמי המושווים ל-411 בתי-ספר בניהול רגיל. בשנת תשס"ד השתתפו במיצ"ב 322 בתי-ספר בניהול עצמי המושווים ל-398 בתי-ספר בניהול רגיל.

השוואת מאפייני שתי הקבוצות מגלה, כי אין הבדל ברמת הטיפוח הממוצעת בשתי הקבוצות, כפי שמוצג בלוח 4.

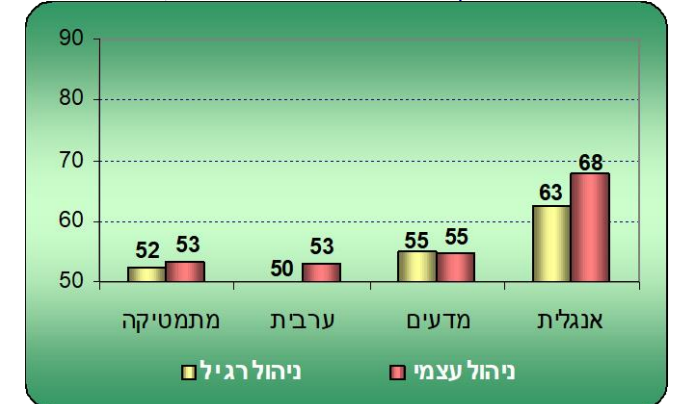
איור 1: הישגים ב-4 מקצועות המיצ"ב בחינוך הממלכתי, לפי סוג הניהול

איור 2: הישגים ב-4 מקצועות המיצ"ב בחינוך הממ"ד, לפי סוג הניהול

איור 3: הישגים ב-4 מקצועות המיצ"ב במגזר הלא יהודי, לפי סוג הניהול

לוח 4: התפלגות בתי-הספר לפי עשירון טיפוח ולפי סוג הניהול

ניהול	עשירון טיפוח ממוצע	מספר בתי-ספר מבוססים	מספר בתי-ספר ביניים	מספר בתי-ספר לא מבוססים	סה"כ
עצמי	5.4	41%	26%	33%	100%
רגיל	5.5	40%	34%	26%	100%

ניהול עצמי – הישגים לימודיים במבחני המיצ"ב 2003-2004

ניהול עצמי, מגזר ופיקוח

במגזר היהודי שכיחות בתי-הספר הממלכתיים בניהול עצמי גבוהה יותר משכיחותם באוכלוסיה, ואילו במגזר הערבי המצב הוא הפוך. שכיחות בתי-הספר הממלכתיים-דתיים בניהול עצמי תואמת את שכיחותם באוכלוסיה. זאת ניתן לראות בלוח 5.

לוח 5: התפלגות בתי-הספר בניהול עצמי בהשוואה לכלל בתי-הספר לפי מגזר וסוג פיקוח

פיקוח	בתי"ס בניהול עצמי	כלל בתי"ס היסודיים
ממלכתי	69%	54%
ממלכתי-דתי	25%	25%
לא יהודי	6%	21%
סה"כ	100%	100%

באיורים 1-3 מובאים ממוצעי הציונים בארבעת מקצועות המיצ"ב: מתמטיקה, שפת אם, מדעים ואנגלית, בכיתות ה' בבתי-ספר בניהול העצמי ובניהול הרגיל, בחינוך הממלכתי, ממלכתי דתי והלא יהודי.

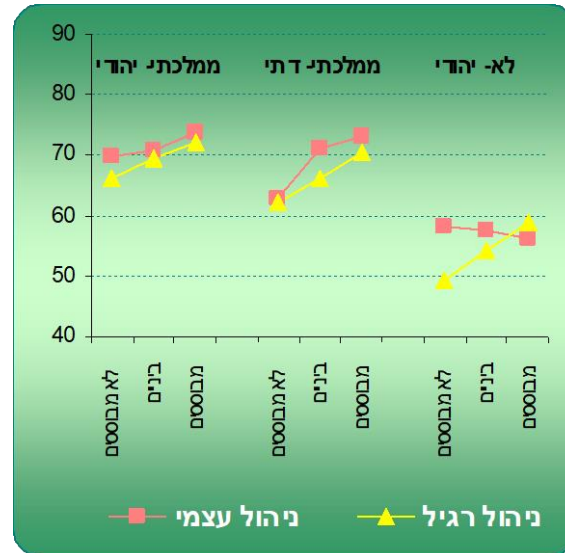
באופן כללי ממוצעי הציונים בבתי-הספר בניהול העצמי גבוהים מממוצעי הציונים בבתי-הספר בניהול הרגיל, עם הבדלים קלים, ולא מובהקים סטטיסטית, בין שלוש הקבוצות ובין המקצועות השונים.

ניהול עצמי וממד טיפוח

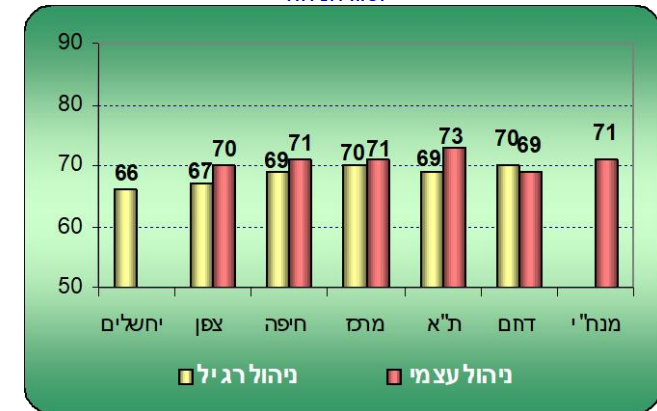
ההישגים לפי עשירון טיפוח מוצגים באיור 4. כפי שניתן לצפות, הן בבתי-הספר בניהול עצמי והן בבתי-ספר בניהול רגיל, הציונים גבוהים יותר בבתי-הספר המבוססים.

אך ניתן לראות, כי בכל רמת טיפוח הישגי התלמידים בבתי-ספר בניהול עצמי גבוהים משל התלמידים בבתי-הספר בניהול הרגיל, למעט בתי-ספר מבוססים במגזר הלא יהודי.

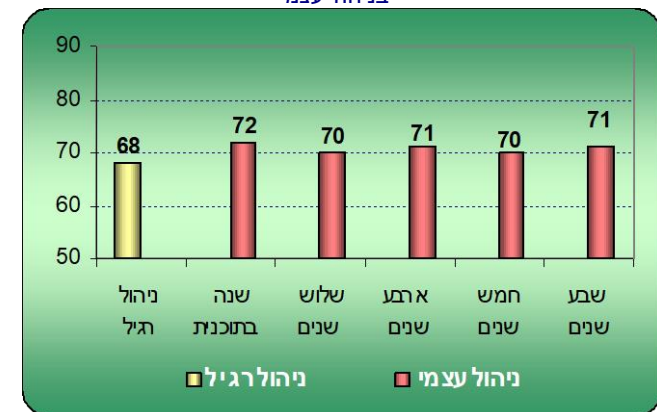
איור 4: הישג ממוצע ב-4 מקצועות המיצ"ב לפי עשירון טיפוח וסוג הניהול

איור 5: הישג ממוצע ב-4 מקצועות המיצ"ב בבתי-ספר יהודים לפי מחוז וסוג הניהול

איור 6: הישג ממוצע ב-4 מקצועות המיצ"ב בבתי-ספר יהודים לפי ותק בניהול עצמי

ניהול עצמי במחוזות

בלוח 6 ניתן לראות את התפלגות בתי-הספר בניהול עצמי במחוזות. במחוז ירושלים אין בתי-ספר בניהול עצמי. במנח"י כל בתי-הספר הם בניהול עצמי. במחוזות מרכז, תל-אביב ודרום יחדיו נמצאים שני שלישים מבתי-הספר בניהול עצמי.

לוח 6: התפלגות בתי-ספר בניהול עצמי לפי מחוז

מחוז	בתי"ס בניהול עצמי
ירושלים	0%
צפון	10%
חיפה	14%
מרכז	20%
תל-אביב	20%
דרום	26%
מנח"י	100%
סה"כ	100%

ההישגים הלימודיים במחוזות, מחושבים לבתי-ספר יהודים בלבד בגלל השיעור הנמוך של בתי-הספר הלא יהודים במחוזות. הם מוצגים באיור 5. במחוזות בהם ניתן לערוך השוואה, הישגי התלמידים בבתי-ספר בניהול עצמי גבוהים מהישגי התלמידים בבתי-הספר הרגילים, למעט במחוז דרום, בו לא נמצא הבדל. בפרט גדול ההפרש במחוז תל-אביב (4 נקודות).

ותק בתכנית הניהול העצמי

כללית, לא קיימת מגמה של עליה או ירידה בהישגים לפי ותק בית-הספר בניהול העצמי. בכל שנות ההצטרפות לתכנית ממוצע ההישגים גבוה מאלה של בתי-הספר בניהול הרגיל. איור 6 מציג את ממוצעי ההישגים לפי הוותק בתכנית עבור בתי-ספר במגזר היהודי.

ניהול עצמי וניבוי הישגים בלימודים

על מנת לבחון את השפעתו של סוג הניהול על ההישגים בלימודים, נערך ניתוח רגרסיה בצעדים, בו המשתנה המנובא היה הציון הממוצע בארבעת מקצועות המיצ"ב. המשתנים המנובאים שהוכנסו למשוואת הרגרסיה היו: סוג הניהול, הוותק בניהול עצמי, מדד הטיפוח וסוג הפיקוח. מקדמי הרגרסיה המתוקננים מופיעים בלוח 7.

לוח 7: מקדמי רגרסיה מתוקננים לניבוי הישגים בלימודים על פי מבחני המיצ"ב ($R^2=0.3$)

מבחן t	מקדם רגרסיה	משתנה מנבא
-13.46***	-0.37	מדד טיפוח
-6.57***	-0.18	פיקוח
5.81***	0.15	סוג ניהול
-0.70	-0.04	ותק בניהול עצמי

*** $p < 0.001$

כצפוי, מנבא ההישגים הלימודיים החזק ביותר הוא מדד הטיפוח (ככל שבית-הספר מבוסס יותר כך הישגי תלמידיו גבוהים יותר). המנבא השני בעצמתו הוא הפיקוח (ההישגים בבתי-ספר ממלכתיים גבוהים יותר מאשר בבתי-ספר ממלכתיים-דתיים).

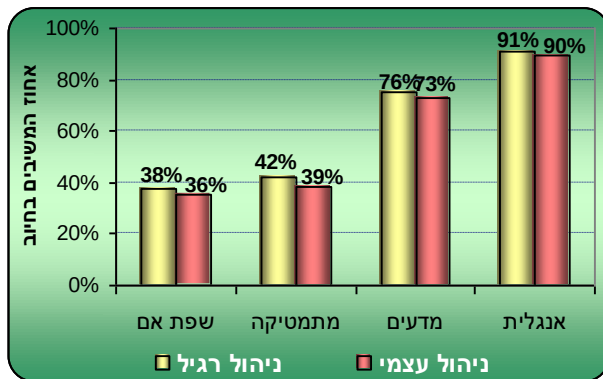
אולם, ניתן לראות, כי גם לאחר ניכוי השפעת מדד הטיפוח והפיקוח, נמצא עדיין סוג הניהול כמנבא הישגים לימודיים מובהק. ותק בית-הספר בתכנית אינו מנבא מובהק של ההישגים.

כלומר, לניהול העצמי כשלעצמו יש השפעה חיובית על הישגי התלמידים באופן בלתי תלוי במגזר אליו הוא שייך, ברמת הטיפוח שלו או בוותק שלו בתוכנית. בית-ספר באותו סוג פיקוח ובאותו מדד טיפוח -- הישגי תלמידיו יהיו גבוהים יותר אם הוא מנהל בניהול עצמי בהשוואה לניהול רגיל.

איור 10 מציג את המידה שבה המורים משתלמים בשני סוגי הניהול. כאן ניתן לראות שבכל המקצועות המורים משתלמים יותר דווקא בבתי-ספר בניהול הרגיל.

ההבדלים גדולים יותר במתמטיקה ובמדעים.

איור 10: דיווחי מורים – השתלמויות לפי סוג ניהול

דרכי ניהול ואקלים בית-הספר

במסגרת המיצ"ב נבדקות גם עמדות של מורים ותלמידים לגבי דרך התנהלות בית-הספר והאקלים השורר בו. להלן מוצגים אספקטים רלוונטיים הלקוחים מתוך שאלוני עמדות אלה.

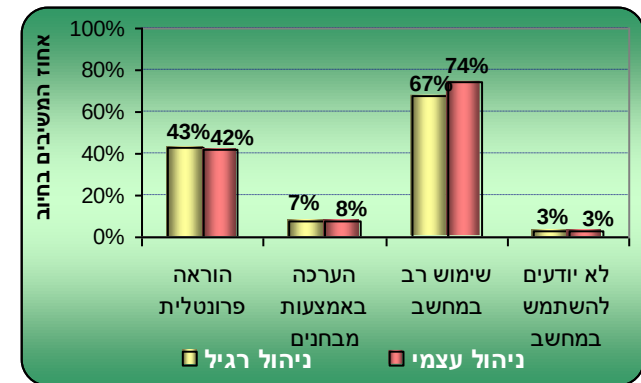
ניהול עצמי ודיווחי מורים

איור 7 מציג את דיווחי המורים לגבי דרכי הוראה. נראה, כי מורים בבתי-ספר בניהול העצמי מלמדים פחות פרונטלית, משתמשים פחות במבחנים לצורך הערכה מאשר בבתי-ספר בניהול רגיל, אם כי הבדלים אלה קטנים למדי. כמו כן, למרות שאין הבדל בשיעור המורים (הזעום) שאינם יודעים להשתמש במחשב בבתי-ספר בשני סוגי הניהול, מורים בבתי-הספר בניהול העצמי משתמשים הרבה יותר במחשב בהוראה.

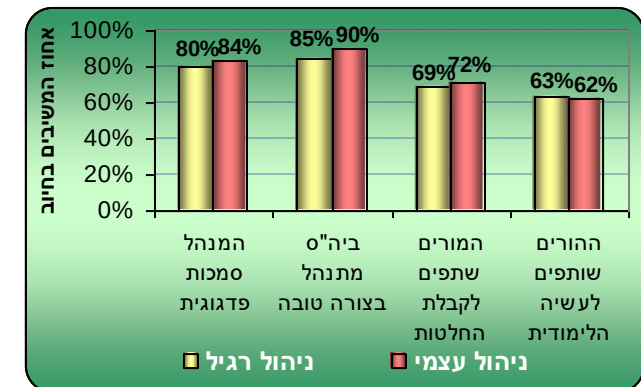
גם בסביבה העבודה ודרכי ניהול בית-הספר יש הבדלים בין בתי-ספר בשני סוגי הניהול, כפי שניתן לראות באיור 8. יותר מורים בבתי-ספר בניהול עצמי מדווחים שבית-הספר מתנהל יפה, שהמנהל הוא סמכות פדגוגית ושהם שותפים לקבלת החלטות. ההורים נתפסים כפרטנרים לעשייה הלימודית במידה דומה בשני סוגי בתי-הספר.

איור 9 מציג אספקטים שונים של תפקוד ושיעויות רצון המורים: בבתי-ספר בניהול עצמי יותר מורים מדווחים על שביעות רצון ועל מוטיבציה גבוהה, אם כי הבדלים אלה קטנים ואינם מובהקים ברמה הסטטיסטית. אין הבדל בין שני סוגי בתי-הספר ביחסי העבודה בין המורים ובתחושת השחיקה של המורים.

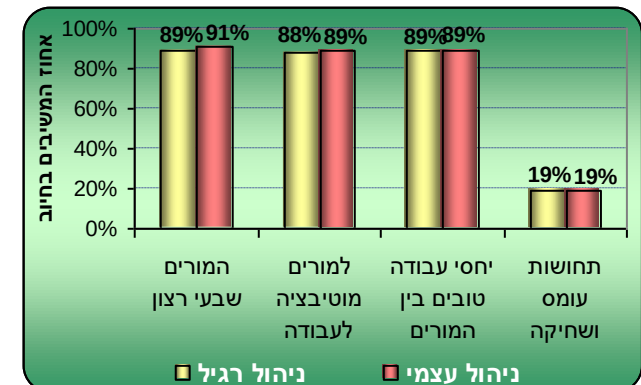
איור 7: דיווחי מורים – דרכי הוראה לפי סוג ניהול

איור 8: דיווחי מורים – הסביבה הלימודית לפי סוג ניהול

איור 9: דיווחי מורים – שביעות רצון לפי סוג ניהול

ניהול עצמי ודיווחי תלמידים

נמצאו הבדלים בין בתי-הספר בניהול עצמי לבתי-הספר בניהול רגיל גם בדיווחי התלמידים לגבי דרכי התנהלות בית-הספר, כפי שניתן לראות באיור 11.

למרות שאין הבדלים ביחסים בין התלמידים לבין עצמם בין שני סוגי הניהול על פי דיווחיהם של התלמידים, ניתן לראות כי בבתי-הספר בניהול עצמי התלמידים מרוצים יותר, היחסים עם המורים טובים יותר ויש סדר וגבולות ברורים יותר ופחות בעיות משמעת מאשר בבתי-ספר בניהול רגיל.

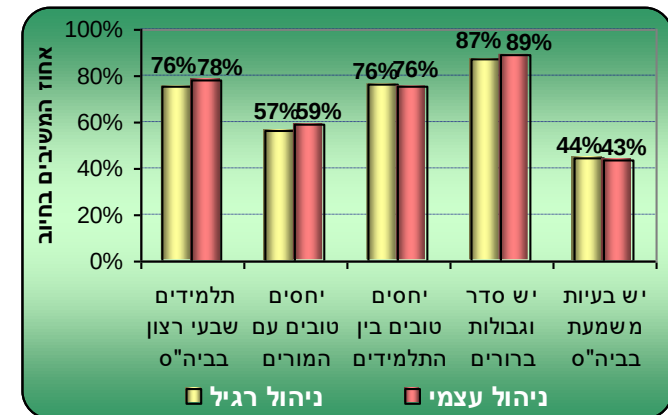
לעומת זאת, כפי שניתן לראות באיור 12, אין הבדלי אקלים משמעותיים בין שני סוגי בתי-הספר.

מסקנות

נראה, כי הניהול העצמי מצליח להניב תוצאות טובות, הן בכל הקשור להישגי התלמידים והן, במידה מסוימת, בתחום של תפקוד בית-הספר וניהולו.

הממצא החשוב הוא שלניהול עצמי "נטו" יש השפעה חיובית על הישגים (גם בפקוקח על משתני רקע של בית-הספר) בהשוואה לאופן הניהול "הרגיל" של בתי-הספר.

איור 11: דיווחי תלמידים – הסביבה הלימודית, לפי סוג ניהול

איור 12: דיווחי תלמידים – אקלים ביה"ס, לפי סוג ניהול

